

„Amennyiben [...] a felszíni jelenségek helyett mélyebben vizsgálódó alkalmazott nyelvészeti és pedagógiai tudatosság megjelenik a honi nyelvtanításban, tanárképzésben és kutatásokban is, akkor nyelvpedagógiai tankönyvsorozatunk elérte célját”.

Jegyzet

1 BOÓCZ-BARNA Katalin: *Modern Nyelvoktatás*. VI. évf. 2–3. sz. 2000. szeptember, 96–97. old.; ÖTVÖS-NÉ VADNAI Marianna: *Nyelv*Infó*. VIII. évf. 222/3. sz. 33–35. old.

2 A DaF 1996/2. számában jelent meg Gerhard HELBIG vitaindító cikke *Quo vadis, DaF?* címmel.

3 vö. EDMONDSON, Willis – HOUSE, Juliane: *Einführung in die Sprachlehrforschung. Kapitel 1: Sprachlehrforschung – Anspruch und Entstehen einer Disziplin*. Francke, Tübingen – Basel, 1993.

BÁRDOS JENŐ: *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Nyelvpedagógiai tankönyvsorozat, szerk.: Bárdos Jenő. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 2000. 300 old.

Petneki Katalin

Tollseprű

Néhány évvel ezelőtt még minden bizonnyal valamelyes joggal fogalmazhatta meg magát – mérvadó szakmai körökben is – az a finom gyanú, mely szerint a hazai irodalomtudományosság újabb irányainak vagy irányzatainak öndemonstráló, önigazoló elszántsága szinte nagyobb lett volna, mint tényleges interpretációs és kritikai teljesítménye. Mára e fönntartások jórészt éppen azáltal veszíthettek időszer ségükből, hogy a bírálókat alá vont elméletek/elméletírók irodalomtörténeti és kritikai szakmunkák sorával tették visszavonhatatlanná a lezajlott irodalomtudományos fordulato(ka)t.

A **A** „Kötelezők” című tanulmánykötet hét, felkérésre írott dolgozatában fiatal irodalomtudósok a világirodalom hét klasszikus – azaz huzamosan interkanonikus helyzetű – művének újraolvasására, újraértésére vállalkoztak. Többek közt annak reménytelni igazolásaként, hogy – amint a szerkesztői Előszó fogalmaz – „valóban létezhet egy olyan típusú kritikai beszéd a világirodalomról, amely nem mond le az akadémiai füzet-sorozatokba »zárt« modern filológia igényességéről, de valahogy másként szólal meg, közben mégis elkerülve az ismeretterjesztés felületességét.” (Bényei Tamás)

A munka a fenti koncepció jegyében, a vizsgált alkotások kronológiája mentén értelemszerűen nem pusztán szorosan vett szövegelemző, műértelmező műveletekkel teljes, de olyan általánosabb kérdésösszefüggéseket is rendre tárgyal, mint hagyomány és kánon, olvasási szokások és befogadástörténet vagy történetiség és aktualizálhatóság problematikája. A filológiai igényesség effajta elméleti megalapozása mindegyik szövegben meghatározó módszertani sajátosságként tűnik föl.

A kötetet *Simon Attila* tanulmánya nyitja. Az „Oidipusz tragédiája” című szöveg a Szophoklész-dráma olyan olvasatára tesz értékes kísérletet, amely a címszereplő alakját „detektívként”, „jelölvasóként” és „rejtvényfejtőként” azonosítva, ha jól értjük, személyiség-lélektani, sőt, szubjektumfilozófiai következtetések irányában nyitja meg a Szophoklész-filológia merevnek ítélt kereteit: „Oidipusz tragédiája a sikeres nyomozás

eredményeképpen következnek be. A rejtvény, melyet meg kellett fejtenie, a titok, melybe behatolt: ő maga volt.” *Kiséry András* „Hamlet”-dolgozata („Se füle, se farka: Shakespeare a Hamlet-ben”) deklaráltan más értelmezői stratégiát érvényesít. A szöveg – saját bevallása szerint – „a „Hamlet”-et úgy próbálja olvasni, hogy a közte és szerzője között a darab története során létrejött figuratív, illetve interpretatív összefüggés is láthatóvá váljon. Azaz nem a darab valamilyen rekonstruált 16–17. századi kontextusba való visszaillesztésére, vagy a zárt, önálló világgént felfogott mű elemzésére, hanem a szöveg és az azt értelmező hagyomány (melynek a darab elő- és utólete egyaránt részét képezi) együtt, pontosabban egymásra olvasására törekszik.” A szerzőség és szövegiség kérdésköréből kiindulva, azt is vizsgálva tehát, „mi minden történt az Ur-Hamlet-től, valamint a Shakespeare által a 16–17. század fordulóján játszott Szellemtől Taine Hamlet-Shakespearejéig, illetve Freud Hamlet-szerű Earl of Oxfordjáig: milyen átváltozásokon kellett a darabnak keresztülmennie, míg sikeres színdarabból feneketlen mélységű műalkotássá, a nyugati kánon középpontjává, hőse pedig a romantikus költői én archetípusává vált.”

Ha – Kiséry András megfogalmazásával – „a szerzői identitást illető aggály” nem is, a szerző–narrátor–hős viszonyrend problematizálása egyértelműen a következő tanulmány vezető szövegeként jelölhető meg. *Kalmár György* „Robinson és Crusoe. Avagy hogyan (nem) válhatunk elbeszélővé?” című narratológiai elemzése a *Defoe*-regényt szubjektumfilozófiai szemszögből, az olvasó „ontológiai érdekeltisége” jegyében olvasza. Kérdéstől („Vajon megértheti-e valaha is történetét az elbeszélő?”) kérdésig („Aki írni kezd, vajon nem már mindig is az Atya jelenségeket rögzítő jelenlétének hiányából beszél [ír]? És a szövegiség – miközben [gyógyszerként] csillapítja a hiány fájdalmát – nem csak még távolabb visz [mérégeként] a szavak nélküli ideális identitás és mindentudás teljességétől?”) az írás feszített íve tanulságosan vezet végig a regény (akármilyen regény?) teologizálhatóságának határain.

A szerzőség–szövegiség problematikájának hasonlóképpen komoly figyelmet szentel *Hódossy Annamária Dickens* két prózáját tárgyozó írása, az „Irodalmi árvaság”. Hódossy a regényalakok (*Copperfield* Dávid és *Twist* Olivér) történetbeli sorsát a regények hatás-történeti sorsával egybevetve tesz érdekes kísérletet a „szerzőjét vesztett szöveg”, az „irodalmi árvaság”, illetve az „árva szöveg gyámjává szegődő olvasó” interpretációs kategóriáinak „elismertetésére”.

Papp Ágnes Klára munkája *Stendhal* „Vörös és fekete” című művéről elsősorban befogadástörténeti megfontolások mentén értekezik. A „Történetek keresztüztüzeiben” találó címnek látszik, hiszen ez a dolgozat a *Stendhal*-regény három-négy hagyományos olvasatát egymással szembeesítve, egy ebben az értelemben metareflexiós szinten azzal igyekszik számot vetni, hogy miközben a különböző olvasatok bizonyítottan „kevésbé kommunikálnak egymással”, horizontjaikat mégis miként képes „egységbe foglalni” „az elbeszélés mód története”.

A tárgyalt művek – elvileg legalábbis – a közoktatási irodalmi törzsanyag szerves részei, kötelező olvasmányok középiskolában és a felsőoktatás szakos területein. Mivel egy, a teljes könyvet jelző, megjelölő kitéletről van szó, óhatatlan, hogy az olvasó a tanulmányok iskolai fölhasználhatóságát, oktatásbeli alkalmazhatóságát is mérlegre tegye. Ebből a szempontból egyrészt újra megállapítható: irodalomtörténet-írói körültekintés, filológiai műgond és elméleti reflektáltság valóban igen magas fokon működik együtt a dolgozatok érveztetésében és értésmódszertanában. (A hivatkozási mező – részint nyilván a tárgyi széttartás miatt – tetszetősen tágas: *Arisztotelész*től és *Hésziodosz*tól *Nietzschen* vagy az orosz formalistákon át az utóbbi évtizedekbeli német, francia és amerikai irodalomtudományos és eszmetörténeti iskolák képviselőinek megidézéséig, illetve magyar szaktudósok – például *Vajda Mihály*, *Fried István*, *Kovács Árpád* – munkáinak főlemelőségéig terjed.) Másrészt viszont – innét tekintve lehet igazán erős ez a benyomásunk – a

szövegek néhol kifejezetten a teoretikai öncélúság és textuális önérdékűség kedvezőtlen képzetét kelthetik az olvasóban. Két szélső példa gyanánt hadd utaljunk itt röviden *Némedi Andrea*, illetve *Szilágyi Zsófia* eddig nem említett dolgozatára. Jóllehet előbbi munkája („[L]enni vagy nem [l]enni, avagy az ifjú olvasó szenvedései?”) a ‚Werther’ újszerűnek ható megközelítését vállalja, amikor – „az olvasó orális fixációjá”-t szem előtt tartva – úgy véli: „Érdemesnek tűnik [...] megpróbálkozni egy identifikációs olvasattal, melynek témája: az önmaga kritikus létét fogyasztás által megteremteni vágyó, vagyis a (L)enni vagy nem (L)enni alternatívák közt vergődő ifjú olvasó szenvedései.”, mégis az utóbbi („Az orosz regény enciklopédiája”) *Puskin* ‚Anyegin’-jének kiművelt fegyelmű szüzséstruktúra-elemzésével (vagyis talán kevésbé látványos eszközök mozgósításával) a műalkotás beszédére, a „szöveg igényére” (*Rudolf Bultmann*) való odahallgatásnak, produktív ráhagyatkozásnak meggyőzőbb, hatékonyabb példáját képes adni.

Ha igaz, hogy csakis az újraolvasás „mentheti meg a szöveget az ismétléstől (aki nem újraolvas, az szükségképpen mindenhol ugyanazt a történetet olvassa)” (*Roland Barthes*), a kötetben tárgyalt szövegek sorsa – hatástörténetük ezen újabb eseményének fényében is – alapvetően kevés okot ad az aggodalomra. Jellemző, hogy az egyik tanulmány mottójaként is idézett, híres Barthes-szöveghely filozofikuma már a címlapon beszédesen képviselteti magát, aholis egy tollseprű fotója látható. Bár a „klasszikusok leporolásának” kézenfekvő értelmébe viszonylag simán írható bele a valami eredendően ép, tiszta és változatlan identikus (s ekkép konzerváló) visszanyerésének – kétséges érvényű – „kritikai” intenciója, a borítókép hermeneutikája annyiban mégiscsak összetettebbnek bizonyul ennél a jelentésszerkezetnél, amennyiben színes tollaival a tollseprű a megelégedő szárny illúzióját keltvén, az életre, mégpedig új életre hívás mozzanatával írja fölül önnön lehetséges szemléleti „avittságát”.

Vagyis az ismételttség mozzanatába az újszerűség elemét úgy komponálva bele, hogy ezáltal kétszeres hermeneutikai „csavar” figyelmeztessen az itt (is) megkerülhetetlen megértéseméleti evidenciára: „Vajon ismerik-e a fogalmak a változást? Ami változik, az saját művészet-megértésünk és ezzel valójában az a törekvésünk, hogy azt, ami művészet, jobban vagy mélyebben megértsük.” (*Hans-Georg Gadamer*)

BÉNYEI Tamás (szerk.): *Kötelezők. Tanulmányok világirodalmi klasszikusokról.* József Attila Kör – Kijárat Kiadó, 1999.

Halmi Tamás

Egygrammos enciklopédiák

Mozgó-kép-tár

Ha bárki azt gondolná, hogy ismeri a magyar filmtörténetet, jobb, ha ellenőrizi tudását – mondjuk a Magyar Filmintézet eddig megjelent két filmtörténeti CD-ROM-ján. Biztosan talál új információkat! Ekkora adathalmazzal kevés kiadvány büszkélkedhet. A magyar filmtörténet feldolgozása, rendszerezése az alapos tanulmányokon, könyveken kívül az elektronikus adathordozók gyanús és „bonyolult” világában is helyet kapott.

A Magyar Filmintézet (új nevén Magyar Nemzeti Filmarchívum) hat multimédiás CD-n tervezi kiadni az elmúlt 100 év magyar filmtermésének kimerítő összefoglalását. (1. Játékfilmek a kezdetektől 1944-ig; 2. Dokumentumfilmek a kezdetektől 1920-ig; 3. Játékfilmek 1945 és 1962 között; 4. Dokumentumfilmek a Horthy-korszakban; 5. Játékfilmek 1963-tól napjainkig; 6. Dokumentumfilmek 1945-től napjainkig) Ebből a sorozat-